

L.H. Remmerswaal, ***Een duurzame alliantie. Gilden en regenten in Zeeland, 1600-1800***

(Werken uitgegeven door het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 16;

Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 2009, 268 pp., ISBN

978 90 70534 47 9); Nico Slokker, ***Ruggengraat van de stad. De betekenis van gilden in***

Utrecht, 1528-1818 (Dissertatie Utrecht 2009; Amsterdam: Aksant, 2010, 331 pp., ISBN 978

90 5260 333 9).

Het onderzoek naar gilden heeft de afgelopen jaren niet stil gestaan. In 2006 werd in Utrecht het internationale congres 'The return of the guilds' georganiseerd, waar niet alleen geconstateerd werd dat het onderzoek naar gilden springlevend was, maar ook dat dit onderzoek in een bredere context moet, en kan, geplaatst worden. Voorbeelden van dergelijke nieuwe benaderingen tijdens dat congres waren studies naar gilden of op gilden lijkende organisaties in het Ottomaanse Rijk, China, en Japan, maar ook de vergelijking van het functioneren van gilden met andere gemeenschappelijke instituties zoals gemeenden en waterschappen. Een ander belangrijke stimulans voor recent onderzoek naar gilden is de vurige, en ook zeer belangrijke, discussie tussen de in 2007 overleden S.R. (Larry) Epstein en Sheilagh Ogilvie, over de vraag of gilden een positieve of negatieve uitwerking op de economie hebben. Aangezwengeld door deze discussie, en met de ogen geopend voor alle nieuwe mogelijkheden op het gebied van onderzoek naar gilden en vergelijkbare instituties, is het veld aan het begin van de eenentwintigste eeuw geheel nieuw leven ingeblazen.

De belangstelling voor gilden is overigens niet nieuw. De geschiedenis van gilden in de Nederlanden onderging al in de jaren tachtig van de vorige eeuw een belangrijke opleving, met vernieuwend onderzoek uitgevoerd aan beide zijden van de grens. Er is sinds die tijd onder meer in kaart gebracht in hoeverre de opkomst en het verdwijnen van gilden te maken had met urbanisatie en de economische conjunctuur, wat de rol van gilden was in de overdracht van kennis en het stimuleren van innovatie, in de sociale zorg, en hoe de toegang tot gilden geregeld was voor verschillende groepen in de samenleving. De twee boeken die ik hier bespreek komen voort uit de Nederlandse traditie, en zijn bewerkingen van proefschriften verdedigd aan de Universiteit Utrecht. Het thema dat centraal staat in deze boeken is de relatie tussen gilden en de stedelijke maatschappij. In

plaats van een focus op de economie, zoals in de laatste jaren gebruikelijk, is er dus gekozen voor een bredere benadering waarin naast de economie ook gekeken wordt naar de invloed op de politiek, op religie, en de stedelijke cultuur. Beide boeken representeren hiermee ook een nieuwe richting binnen het Nederlandse gildenonderzoek, waar ook het een aantal jaren eerder gepubliceerde boek van Aart Vos over het maatschappelijk middenveld in 's-Hertogenbosch toegerekend kan worden.

Ondanks het feit dat zowel Slokker als Remmerswaal beiden kiezen voor een brede analyse van de rol van gilden in de stedelijke samenleving, gebruiken ze ieder een ander analytisch kader. Waar Slokker van mening is dat vanwege het gebrek aan een centraal gezag in de Republiek 'de plaatselijke context het noodzakelijk niveau is', en daarom voor een case study van de stad Utrecht kiest, meent Remmerswaal juist dat een vergelijkende studie van verschillende steden het meest toepasselijk is. De laatste kiest er overigens bewust voor om een studie te maken van kleinere steden in Zeeland, ten dele omdat het meeste onderzoek zich tot nu toe heeft geconcentreerd op grotere steden als Amsterdam, maar ook omdat de auteur vermoedt dat de relatie tussen gilden en de stad andere vormen aannam in een stad met relatief weinig inwoners en zonder exportindustrie.

De centrale vraag van Slokker is in hoeverre de Utrechtse gilden gezien kunnen worden als de ruggengraat van de stad: in zijn visie een vormend deel dat stand houdt onder druk. Deze vraag wordt gesteld aan het eind van een zeer uitgebreide historiografische inleiding, en omdat de titel van het boek in feite het antwoord al geeft, gaat hiermee een belangrijk deel van de spanning van het boek verloren. De auteur wil deze vraag beantwoorden door de invloed van de gilden op velerlei vlakken, variërend van economie, politiek, sociale zorg tot religie, te bestuderen en doet dat in een twaalftal hoofdstukken.

Na de uiteenzetting van de historiografie volgt een hoofdstuk dat de geschiedenis van de stad Utrecht en haar gilden beschrijft. Ook hier kiest de auteur voor een lange adem. Hij begint bij het allervroegste begin (Utrecht tot 1304) en eindigt met een beschrijving van de Utrechtse economie en rol van gilden daarin in de achttiende eeuw. Als gevolg van deze twee uitgebreide uiteenzettingen begint het boek eigenlijk pas 'echt' in hoofdstuk 3. In dit hoofdstuk wordt de samenstelling en omvang van de Utrechtse gildenwereld besproken, en vinden we een nieuwe inventarisatie van de gilden die in Utrecht bestaan hebben, inclusief een nieuwe schatting van het aantal gildeleden. Slokker bouwt hiermee voort op eerder werk van Piet Lourens en Jan Lucassen, die in een groot databestand informatie over gilden in de Noordelijke Nederlanden hebben verzameld. Slokkers werk toont aan, zoals hij terecht opmerkt, dat primair onderzoek in lokale archieven nog steeds een belangrijke bijdrage kan leveren aan het vergroten van onze kennis met betrekking tot gilden, en het feit dat hij 19 'nieuwe' gilden heeft weten te identificeren is daar een uitstekend voorbeeld van. Deze vondst, samen met de nieuwe berekeningen van ledenaantallen, leiden tot zijn conclusie dat 'de gilden nóg belangrijker waren dan Lourens en Lucassen al hadden gesteld'.

Na hoofdstuk 4 over 'de inrichting' van de Utrechtse gilden, dat wil zeggen de organisatie van de gilden, de ordonnanties, en bezittingen (zowel roerende en onroerende goederen), begint de daadwerkelijke toetsing van de hypothese. We hebben inmiddels gezien dat de gilden in Utrecht numeriek sterk waren, maar hoe groot was hun rol in het maatschappelijke en economische leven van de Utrechters? Slokker begint het beantwoorden van deze vraag met het economische leven. Hij doet dat aan de hand van drie case studies waarin hij achtereenvolgens het leerstelsel, innovatie en marktregulering behandelt. De gilden die hij kiest zijn alledrie ambachtsgilden, zij het dat de werkzaamheden behoorlijk verschillen. Achtereenvolgens worden de kunstschilders (hoofdstuk 5), de linnenwevers (hoofdstuk 6) en de smeden (hoofdstuk 7) besproken. Hoofdstuk 8 sluit in feite naadloos aan op de voorgaande en behandelt zaken zoals gildedwang en collectieve actie. De hoofdstukken die hierop volgen exploreren de rol van gilden in de facetten van de samenleving die niet economisch zijn: in de politiek, in de sociale zorg en binnen de lokale kerken. Tot slot onderzoekt de auteur de opheffing van de Utrechtse gilden.

De studie van Slokker is veelomvattend en brengt een schat aan nieuwe gedetailleerde informatie over Utrechtse gilden naar boven. Als zodanig is het een belangrijke aanwinst voor de Nederlandse gildengeschiedenis. Tegelijkertijd roept het boek ook veel vragen op, met name over de betekenis van sommige vondsten en veronderstellingen van de auteur. Logischerwijs heeft de auteur in zijn studie keuzes moeten maken, een studie naar alle gilden in één stad is immers nog steeds een enorme opgave. Maar in veel gevallen is het onduidelijk welke consequenties zijn keuzes met zich meebrengen. Wat betekent het bijvoorbeeld voor ons inzicht in de politieke rol van gilden dat de auteur alleen naar het brouwersgilde heeft gekeken? Hoe zijn de uitkomsten van het onderzoek naar de economische functie beïnvloed door de keuze voor drie ambachtsgilden? Had de auteur een heel andere conclusie getrokken wanneer hij handels- of transportgilden had bestudeerd? Hoewel de auteur zich terdege bewust lijkt te zijn van de beperkingen die bepaalde keuzes met zich meebrengen, had hij meer kunnen doen om inzicht te bieden in de effecten van deze keuzes, simpelweg door zijn vondsten wat meer in de (inter)nationale literatuur te plaatsen.

Zoals ik hierboven al aangaf kijkt L.H. Remmerswaal juist naar het opereren van gilden in meerdere steden, en wel de kleine steden op de Zeeuwse eilanden. De focus van dit boek ligt op het maatschappelijk draagvlak van de gilden, en is daarmee vergelijkbaar met de spil van het boek van Slokker. Hoewel Remmerswaal het nergens expliciet maakt lijkt ook zijn interesse in dit aspect van de geschiedenis van de gilden voortgekomen te zijn uit de vraag waarom gilden zolang bestaan hebben. De auteur heeft daarnaast in het bijzonder interesse voor de relatie tussen de stadbesturen en de gilden, en veronderstelt (zoals ook hier al aangekondigd in de titel!) dat de band tussen gilden en regenten cruciaal was voor het langdurig voortbestaan van de gilden.

Remmerswaals werk is opgedeeld in vijf delen. Het eerste deel is een overzicht van de steden en de gilden die opereerden binnen die steden. In dit deel vinden we ook

nieuwe schattingen van het aantal gilden en gildenleden die (net als in de Utrechtse studie) een welkome basis vormen voor de rest van het boek. De drie daaropvolgende delen bespreken ieder een van de verschillende maatschappelijke functies van de gilden. Allereerst, en ook het meest uitgebreid, komt de economische functie van de Zeeuwse gilden aan bod. Daarna volgen de sociale en culturele functies, met daarin onder meer aandacht voor onderlinge hulp en begrafenissen, en tot slot, de politieke rol. Het vijfde deel wordt gevormd door de conclusie. Waar Slokker meer van case studies gebruikt heeft gemaakt, weet Remmerswaal op een prettige wijze informatie over een velerlei aan gilden met elkaar te contrasteren en te verbinden. Zijn boek is dan ook een zeer rijke, goed onderbouwde en uitermate leesbare studie.

Wanneer we beide boeken vergelijken komt er ondanks de verschillen in benadering, een belangrijke overeenkomst naar voren. Uit beide studies blijkt dat als we kijken naar het belang van de verschillende rollen van gilden in de samenleving, de economische rol de belangrijkste was. Dit lijkt niet alleen af te leiden uit de proportionele verdeling van de boeken waarin de economische hoofdstukken het meest uitgebreid zijn, maar ook uit de conclusies die met name Remmerswaal expliciet trekt. De vraag is wat deze vondst nu precies dit betekent voor de analyse van het functioneren van corporatieve middengroepen in de vroegmoderne stad. Helaas blijven de auteurs ons dit antwoord schuldig. Een andere opvallendheid in beide boeken is het gebrek aan een comparatieve benadering, zeker gezien de recente inzichten op dat gebied binnen de gildengeschiedenis, en waarin de Universiteit Utrecht toch een voortrekkersrol speelt. Desalniettemin leveren beide boeken met hun zeer gedetailleerde beschrijvingen van een velerlei aan facetten van de Utrechtse en Zeeuwse gilden een waardevolle bijdrage aan de geschiedenis van de gilden in de Noordelijke Nederlanden.

Danielle van den Heuvel, University of Cambridge